

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

De oorlog in Syrië

Üngör, Ugur

published in

Oorlog in onderzoek
2020

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Üngör, U. (2020). De oorlog in Syrië: De toekomst van oorlogs- en genocidestudies bij het NIOD. In M. Bakker, P. Drenth, J. Kemperman, & H. Piersma (editors), *Oorlog in onderzoek: 75 jaar NIOD* (blz. 157-163). Boom.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

De oorlog in Syrië

De toekomst van oorlogs- en genocidestudies bij het NIOD

Uğur Ümit Üngör

Op een druilerige woensdagmiddag loop ik door de Havenstraat in Amsterdam. Via sociale media heb ik een 27-jarige Syrische jongeman leren kennen, die onlangs onderdak heeft gekregen in het asielzoekerscentrum (AZC) dat er een paar jaar geleden is geopend. Waar de meeste mensen half angstvallig, half nieuwsgierig aan voorbijlopen, stap ik naar binnen en schud ik de handen van een donkerblonde, bolwangige Damasceen. Hij is een paar weken geleden moederziel alleen aangekomen in Nederland en het is duidelijk dat de dubbele schok van vlucht en aankomst nu pas goed tot hem doordringt. In het AZC hebben we geen privacy om te spreken, dus neem ik hem mee naar het chique café in het Vondelpark. Met zijn felgroene trainingsjasje uit de jaren negentig, ongetwijfeld uit de kledingdonatie, is hij een opvallende verschijning te midden van de menigte uit Zuid. Ik weet dat Syriërs sterke zwarte koffie drinken, dus vraag hem niet eens wat hij wil. We beginnen te praten in het Damasceens Arabisch (het 'Shaami'-dialect), dat hij gelukkig helder spreekt en ik goed begrijp, en hij begint van achter naar voren te vertellen: hoe hij aankwam in Nederland, waarom hij vluchtte van Turkije naar Griekenland, wanneer hij Syrië uit moest, hoe lang en

door wie hij werd gemarteld in de kerkers van de geheime dienst, en hoe de revolutie begon in 2011. Een vliegtuig zet de landing in op Schiphol en raast over het Vondelpark. Als door de bliksem getroffen duikt hij bijna onder de tafel, maar ik grijp hem nog snel bij de arm en fluister: ‘Deze vliegtuigen werpen geen vatenbommen.’ Hij kijkt op naar de blauwe KLM Boeing en grinnikt even, zich bewust van zijn trauma van het jarenlang overleven onder onophoudelijke luchtbombardementen.

Deze momentopname van onderzoek naar en met een vluchteling toont het belang aan van goede sociale contacten om vertrouwen te winnen en elkaar te leren kennen en begrijpen. Het spreken van de taal, het begrijpen van de cultuur, en het ontwikkelen van achtergrondkennis zijn cruciaal om daadwerkelijke intimiteit te kweken met de mensen die je wilt interviewen.

Vrijwel alle Syriërs, inclusief de tienduizenden vluchtelingen die nu in Nederland leven, hebben ervaringen met en gedetailleerde herinneringen aan zeer ernstig geweld – als slachtoffers, omstanders en daders. Vanaf 2011 ben ik begonnen om de belevenissen van deze mensen te documenteren én onderzoeken in het Syria Oral History Project. Zoals de jonge Damascen heb ik tientallen Syriërs geïnterviewd: mannen, vrouwen, jongeren, ouderen, pro-Assad, anti-Assad, Arabieren, Koerden, gelovigen, atheïsten, soennieten, druzen, christenen en alawieten. Allemaal hadden ze boeiende levensverhalen en zeer gedetailleerde kennis van het conflict, wat cruciaal is voor het begrijpen van oorlog en genocide.

Zonder hun collectieve herinneringen kan de geschiedenis van de Syrische catastrofe niet worden verteld of geschreven. Een serieuze omgang met deze oral histories verplicht de onderzoeker tot gevoelige en discrete behandeling van deze herinneringen, maar ook tot het nemen van verantwoordelijkheid voor het verwerken van hun levensverhalen in academische publicaties. Hun verhalen zijn namelijk niet alleen onderdeel van de Syri-

sche, maar ook van de wereldgeschiedenis. Ze verduidelijken een aantal universele problemen in het academisch onderzoek, zoals victimisering, polarisatie, verzoening, religiositeit, secularisme, daderschap en gevangenschap.

Nieuwe onderzoekslijnen

Het NIOD is een uniek instituut dat zich vanaf 1945 heeft toegelegd op de bestudering van voornamelijk de Tweede Wereldoorlog, de Duitse bezetting en de vervolging van en genocide op de Nederlandse Joden. Het brede scala aan NIOD-onderzoek heeft tot dusver veel kennis opgeleverd en verspreid. Oorlog en genocide zijn echter geen exclusief Nederlands verschijnsel of studieobject, en het mondiale onderzoeksveld is continu in beweging en ontwikkeling. Het NIOD zou uitstekend kunnen bijdragen aan de toekomst van oorlogs- en genocidestudies, door zijn temporele, geografische en disciplinaire benaderingen structureel uit te breiden. De meeste oorlogen en genociden in de afgelopen 75 jaar hebben zich immers niet in Europa voorgedaan, maar in de postkoloniale wereld: Afrika, het Midden-Oosten, Zuidoost-Azië.

Twee mogelijke nieuwe onderzoekslijnen zijn daders en daderschap, en contemporaine ervaringen van oorlogsgeweld. Hoe raken mensen betrokken bij het plegen van massageweld? In de afgelopen twee decennia is de focus van het onderzoek naar massageweld verschoven van de bestudering van daders, oftewel de rol van de personen die vormen van massaal geweld tegen burgers hebben gepleegd, naar daderschap, het proces van georganiseerde, collectieve geweldpleging. De bestudering van dit complexe proces kan worden uitgesplitst naar verschillende niveaus: het hoogste niveau (de ‘architecten’, staatshoofden), het middenniveau (praktische organisatoren, technocraten) en het onderste niveau (directe moordenaars). Tot dusverre is het minst onderzochte gebied het middelste niveau: de ideologische zelfhypnose van politieke elites, complexe besluitvormingsprocessen, de noodzaak en logica van een taakverdeling, het ontstaan

van speciale moordtroepen, en massamobilisatie voor het uitvoeren van het geweld.

Hoe ervaren mensen massaal politiek geweld? Moderne oorlogen worden niet alleen gevoerd tussen nationale legers, maar ook binnen samenlevingen. Dit heeft het onderscheid vervaagd tussen oorlogsvoering en massamoorden, en tussen strijders en burgers. Moderne burgeroorlogen en genociden zijn dan ook sterk aan elkaar verwant. De Syrische burgeroorlog en de miljoenen vluchtelingen die als gevolg daarvan naar Europa zijn getrokken, herinneren ons aan de niet aflatende relevantie van deze kwestie. Documentatie van en onderzoek naar massaal geweld zoals (burger)oorlogen en massamoorden is van onschatbare waarde voor wetenschappelijk onderzoek. Massaal geweld is niet alleen iets van het verleden, maar ook een van de meest prangende problemen van onze tijd, en verdient daarom blijvende wetenschappelijke aandacht. Net zoals de ooggetuigenverslagen in de vele archieven en musea over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, zijn interviews een rijke bron voor academici om te gebruiken in het belang van waarheidsvinding en oorlogsdocumentatie.

Het Syrische gevangenissysteem

Een goed voorbeeld van onderzoek dat verschillende thema's verenigt en nieuwe onderzoekslijnen voor het NIOD mogelijk maakt, is het Syrische gevangenissysteem en zijn bureaucratie, procedures, slachtoffers en daders onder het inmiddels vijftigjarige regime van vader en zoon Assad (1970-2020). Om de omvang van deze kwestie in beeld te brengen, volstaat een rekensom: uit een vooroorlogse Syrische bevolking van 24 miljoen verkeerden op het hoogtepunt van het huidige conflict ongeveer 250.000 mensen in gevangenschap, oftewel één procent van de bevolking. Dat percentage is vele malen hoger dan de Sovjet-goelag op zijn hoogtepunt in 1935 (0,4 procent) of de nazikampen in 1939 (0,03 procent) ooit waren.

De Syrische gevangenis worden gekenmerkt door gruwe-

lijke martelingen: gevangenen worden opgehangen aan het plafond en met zweepen of kabels geslagen, opgerekt met martelwerktuigen, op hun voetzolen geslagen, geëlektrocuteerd, verkracht, vernederd, gedwongen urine te drinken en uitwerpselen te eten, en zijn verstoken van voedsel, water en slaap. Desalniettemin is het Syrische gevangenisbestel vrijwel onbekend, ook al heeft de aanhoudende praktijk van massale hechtenis een diepgaande impact op de Syrische samenleving en het Midden-Oosten in het algemeen. Gevangenschap is daarom een centraal, bepalend kenmerk van de moderne wereldgeschiedenis.

Er speelt ook een sterk maatschappelijk belang mee. Aangezien dit destructieve conflict zich voortsleept, is een massale terugkeer niet waarschijnlijk en moeten deze mensen als toekomstige Nederlanders (en Europeanen) worden gezien. Dit geldt eveneens voor de slachtoffers en overlevenden van enkele van de meest beruchte massaslachtingen van de eenentwintigste eeuw. Omdat deze Syriërs aan zeer ernstig geweld blootgesteld zijn geweest, is het niet alleen van belang dat ze psychologisch behandeld worden, maar ook maatschappelijk gehoord worden als een populatie nieuwe Nederlanders die zeer zwaar getroffen is door oorlog en geweld.

Een goed voorbeeld van de mogelijkheden om nieuwe documentatie aan te leggen bieden de voormalige Syrische gevangenen. Onder de ongeveer één miljoen Syrische vluchtelingen die vanaf 2011 naar Europa zijn gekomen, zijn zeker vele duizenden voormalige gevangenen. Deze overlevenden van de meest gruwelijke gevangenschappen zijn nu onder ons en velen van hen zijn inmiddels Europese staatsburgers geworden. Hoeveel ex-gevangenen in Nederland terecht zijn gekomen is onbekend, maar het zijn er zeker enkele honderden. Vanwege de intolerantie van de Assad-dictatuur tegenover elke vorm van onderzoek kan de toestand van het gevangeniswezen in Syrië zelf niet goed bestudeerd worden. Het risico voor de veiligheid van wetenschappers en respondenten is simpelweg te hoog. Maar dat is snel veranderd als gevolg van de recente opstand, burgeroorlog en later massale emigratie, waarbij

enorme aantallen Syriërs hun toevlucht zochten in de buurlanden en Europa. Dit biedt de mogelijkheid om onderzoek te doen in een veel veiliger omgeving, waar ontelbare slachtoffers en overlevenden, hun families en kennissen vrijuit kunnen worden geïnterviewd over hun ervaringen met gevangenschap.

Een aantal van hen heb ik, in samenwerking met Syrische onderzoekers, uitvoerig geïnterviewd over hun ervaringen in de helse Syrische gevangenissen, of beter gezegd: concentratie- en vernietigingskampen. Samen met veel voormalige Syrische gevangenen poogt het Syria Oral History Project een proactieve houding aan te nemen om hun ervaringen deel te laten uitmaken van publieke discussies over massale mensenrechtenschendingen, oorlogen, massamoorden en onrechtvaardigheden.

Syrische NGO's

De interviews van het oral history-project zullen, eventueel samen met allerlei aanvullend materiaal als foto's, brieven en officiële documenten, worden opgeslagen op een wijze die ze toegankelijk maakt voor toekomstige onderzoekers, maar waarbij ook de privacy van de respondenten wordt gewaarborgd.

Tevens zijn er uitstekende mogelijkheden om samen te werken met Syrische partners. Vanaf het begin van het conflict documenteren wereldwijd belangrijke Syrische NGO's de oorlog, zoals het Violations Documentation Center (VDC), het Committee on International Justice and Accountability (CIJA), het Syrian Justice and Accountability Center (SJAC) en het Syrian Network for Human Rights (SNHR). Drie van zulk soort organisaties opereren vanuit Nederland, waaronder het Saydnaya Documentatie Netwerk, dat in 2011 is opgericht door Diab Serriya en het beruchte vernietigingskamp Saydnaya documenteert.

Saydnaya werd als militaire gevangenis gebouwd aan de rand van het dorp Mnin, dertig kilometer ten noorden van de hoofdstad Damascus, en officieel geopend in september 1987. De gevangenis viel onder de jurisdictie van het ministerie van

Defensie en werd daarom beheerd door de militaire politie en bewaakt door elitetroepen van het Syrische leger. Saydnaya was berucht vanwege het gebruik van gruwelijke folteringen en buitensporig geweld tegen de gevangenen. Martelingen werden er toegepast als collectieve bestraffing, en niet om informatie te verkrijgen, noch om gevangenen te disciplineren of te integreren in de maatschappij. Na het begin van de revolutie in 2011 veranderde Saydnaya snel in een heus vernietigingskamp, een centrum van Assads massamoord op politieke tegenstanders. Zeer weinig mensen hebben de gevangenis overleefd: precieze cijfers zijn er niet, maar in de periode 2011–2019 zijn minstens 30.000 gevangenen omgekomen door massaexecuties, foltering, harde behandeling en algemene verwaarlozing. Over de slachtoffers is meer bekend dan over de daders, die gebonden zijn aan strikte geheimhouding. Het Saydnaya Documentatie Netwerk heeft inmiddels 400 gevangenen geïnterviewd en veel egodocumenten en een scala aan relevant materiaal over dit beruchte kamp verzameld. Het ligt voor de hand dat het NIOD in de toekomst met deze maatschappelijke partners nieuwe collecties en onderzoekslijnen gaat genereren.

Verder lezen:

Het onderzoek van Forensic Architecture en Amnesty International over Saydnaya: www.forensic-architecture.org/case/saydnaya en <https://saydnaya.amnesty.org>.

Voor een goed overzicht van de meeste onderzoeksprogramma's: Carse Ramos en Koen Kluessien, *A Matter of Comparison. The Holocaust, Genocides and Crimes Against Humanity. An Analysis and Overview of Comparative Literature and Programs* (IHRA 2017). *Perpetrator Studies Network* met bijbehorend *Journal of Perpetrator Research*: www.perpetratorstudies.sites.uu.nl.